

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата філологічних наук, доцента,
завідувача кафедри загального та прикладного мовознавства
і слов'янської філології**

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ГАРБЕРИ Ірини Володимирівни

**про дисертаційну роботу «Когнітивний і комунікативно-прагматичний
аспекти фразеологізмів австралійського варіанта англійської мови»**

Полежаєва Юрія Григоровича,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Розвиток сучасної фразеології дедалі більше пов'язують із когнітивним і комунікативно-прагматичним осмисленням фразеологічних одиниць, що зумовлює необхідність розширення традиційних підходів до їх вивчення та залучення комплексного методологічного інструментарію. Переорієнтація мовознавчих досліджень на антропоцентричну парадигму актуалізувала потребу аналізу фразеологізмів не лише як одиниць мовної системи, а й як засобів концептуалізації та інтерпретації досвіду, репрезентації національно-культурної специфіки й реалізації комунікативно-прагматичних смислів. У цьому контексті особливої ваги набуває вивчення національних варіантів англійської мови, фразеологічний фонд яких відображає своєрідність історичного розвитку, культурного досвіду та мовної картини світу окремих англійськомовних спільнот. Попри активний розвиток когнітивної та комунікативної фразеології, питання взаємозв'язку механізмів формування фразеологічних одиниць, їхніх структурно-семантичних властивостей і комунікативно-прагматичного потенціалу, зокрема на матеріалі австралійського варіанта англійської мови, залишаються недостатньо

опрацьованими. Саме тому комплексне дослідження когнітивного й комунікативно-прагматичного аспектів австралійської фразеології є своєчасним, науково обґрунтованим і повною мірою відповідає актуальним тенденціям розвитку сучасного мовознавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дисертаційної роботи. Обрана тема дисертації потребувала поєднання системного, когнітивного, лінгвокультурологічного та комунікативно-прагматичного підходів, що закономірно зумовило залучення комплексу загальнонаукових, спеціальних лінгвістичних і міждисциплінарних методів. Для досягнення поставленої мети та перевірки наукової гіпотези використано гіпотетико-дедуктивний метод, порівняння, аналіз і синтез, індукцію. Інвентаризацію та систематизацію фразеологічного матеріалу здійснено за допомогою описового методу й методу суцільної вибірки; елементи етимологічного аналізу застосовано для встановлення джерел і способів фразеотворення, метод кореляції історико-культурних та лінгвальних фактів – для з'ясування чинників утворення фразеологізмів, метод концептуального моделювання – для виявлення моделей, що становлять когнітивну основу досліджуваних одиниць, контекстологічний та функційний аналізи – для встановлення особливостей їхнього функціонування й комунікативно-прагматичного потенціалу. Сукупність обраних методів є адекватною об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження. Дисертацію виконано в межах комплексної міжкафедральної науково-дослідницької теми факультету іноземної філології Запорізького національного університету «Когнітивно-комунікативні та лінгвокультурологічні параметри дослідження мовних одиниць» (номер державної реєстрації 0113U000807), затвердженої Міністерством освіти і науки України. Тему дисертації затверджено на засіданні науково-технічної ради Запорізького національного університету (протокол №3 від 24 листопада 2022 року). Зміст і методологічне спрямування роботи повною мірою відповідають проблематиці зазначеної науково-дослідницької теми. Матеріалом дослідження слугувала сформована автором

картотека із 425 фразеологізмів, вибраних з авторитетних словників австралійського національного варіанта англійської мови, а також 3328 текстових фрагментів, у яких трапляються аналізовані фразеологічні одиниці. Поєднання лексикографічного й контекстуального матеріалу уможливило комплексне висвітлення походження, структурно-семантичних характеристик, когнітивних механізмів формування та комунікативно-прагматичних властивостей австралійських фразеологізмів. Кількісна репрезентативність вибірки та характер залученої джерельної бази підтверджують достатність фактичного матеріалу для сформульованих узагальнень. Послідовність дослідження визначено відповідно до логіки поставлених завдань: від узагальнення теоретико-методологічних проблем фразеології та розроблення алгоритму комплексного аналізу – до встановлення джерел, чинників, способів і мотиваційних ознак фразеотворення, характеристики структурно-семантичних особливостей австралійської фразеології, виявлення когнітивних моделей формування фразеологізмів та з'ясування їхнього комунікативно-прагматичного потенціалу. Висновки ґрунтовані на репрезентативному фактичному матеріалі, підтверджені відповідною ілюстративною базою та логічно випливають із проведеного аналізу, що засвідчує належний ступінь їхньої обґрунтованості, достовірності й аргументованості.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи.

Наукова новизна дисертації визначається комплексним дослідженням фразеології австралійського національного варіанта англійської мови, у якому вперше аргументовано необхідність поєднання традиційного структурно-семантичного аналізу з когнітивним і комунікативно-прагматичним підходами. До найвагоміших результатів дослідження належать з'ясування чинників, джерел і шляхів формування австралійської фразеології, доведення впливу концептуальних моделей на структуру, семантику та комунікативно-прагматичний потенціал фразеологізмів, а також розкриття їхнього полідискурсивного характеру й комунікативно-прагматичної ролі у взаємодії

мовців. Отримані результати істотно розширюють сучасні уявлення про австралійську фразеологію та становлять вагомий внесок у розвиток когнітивної фразеології й комунікативної лінгвістики.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи.

Практичне значення дисертації полягає в можливості використання її основних положень і висновків у майбутніх дослідженнях із фразеології, когнітивної та комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, а також у студіях, присвячених національним варіантам англійської мови. Узагальнений фактичний матеріал, запропоновані класифікації та результати аналізу можуть бути використані під час викладання нормативних і спеціальних курсів із лексикології, фразеології, стилістики, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та країнознавства, у підготовці навчально-методичних матеріалів, курсових і кваліфікаційних робіт. Не викликає сумнівів і практична цінність сформованої автором картотеки австралійських фразеологізмів, яка може слугувати джерельною базою для подальших лінгвістичних досліджень і лексикографічної роботи.

Наукові праці, які відображають результати дисертаційної роботи.

Основні результати та твердження дисертаційного дослідження висвітлено та опубліковано у 15 наукових публікаціях автора, серед яких 4 статті у фахових виданнях України, 1 – у виданні WoS / Scopus та 10 публікацій апробаційного характеру, що додатково висвітлюють результати дослідження. Перелік наукових розвідок відповідає чинним вимогам і містить оприлюднення основних результатів дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації Ю.Г. Полежаєва дає підстави стверджувати, що здобувач дотримався вимог академічної доброчесності в повному обсязі. Наукова робота є оригінальною, самостійною, не містить плагіату й самоплагіату. Усі наукові твердження містять покликання на авторитетні праці з відповідним бібліографічним описом.

Загальна оцінка дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Ю.Г. Полежаєва має чітку, логічно вибудовану структуру, що повною мірою

відповідає поставленій меті та визначеним завданням дослідження. Композиція роботи є послідовною: від висвітлення загальнотеоретичних проблем сучасної фразеології автор переходить до обґрунтування методики комплексного дослідження фразеології австралійського варіанта англійської мови, далі – до аналізу чинників і мовних механізмів її формування, а завершує дослідження розкриттям когнітивних та комунікативно-прагматичних особливостей фразеологізмів. Така структура забезпечує внутрішню цілісність роботи та послідовність викладу наукових положень.

У першому розділі «Загальнотеоретичні проблеми дослідження фразеології» дисертант здійснив ґрунтовний аналіз традиційних і міждисциплінарних підходів до вивчення фразеологічного складу мови, окреслив сучасні напрями розвитку фразеологічної науки та уточнив роль фразеологізмів у процесах вербалізації концептів і репрезентації національної картини світу. Особливої уваги заслуговує системне висвітлення лінгвокультурологічного аспекту дослідження, у межах якого фразеологізми розглянуто як мовні знаки-експоненти культури, здатні відображати світогляд, культурні традиції й ціннісні орієнтири мовної спільноти. Важливим здобутком першого розділу є аргументоване обґрунтування культурного компонента як у структурі, так і в семантиці фразеологізмів. Автор переконливо показує, що культурна інформація маніфестується на різних рівнях мовної організації та формується завдяки взаємодії прямого й образного значень фразеологічних одиниць, що створює необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу австралійської фразеології в когнітивному й комунікативно-прагматичному аспектах.

Другий розділ «Методика й методологія комплексного дослідження фразеології в англійській мові Австралії» є концептуально важливим для всієї дисертації, оскільки саме в ньому сформовано авторську модель комплексного аналізу австралійської фразеології. На особливу увагу заслуговує запропонований алгоритм дослідження, що поєднує структурно-семантичний, когнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти вивчення

фразеологічних одиниць. Такий підхід забезпечує методологічну цілісність роботи й дозволяє простежити взаємозв'язок між джерелами формування фразеології, особливостями концептуалізації знань та закономірностями функціонування фразеологізмів у мовленні. Безперечною перевагою розділу є ретельне обґрунтування принципів формування джерельної бази та критеріїв відбору матеріалу дослідження. Автор переконливо доводить доцільність використання словникових джерел як основи для укладання корпусу фразеологічних одиниць і текстових фрагментів, що забезпечує репрезентативність фактичного матеріалу та достовірність отриманих результатів. Водночас запропонований трирівневий алгоритм дослідження – від встановлення чинників і мовних механізмів формування фразеологізмів до аналізу когнітивних моделей та їхнього комунікативно-прагматичного потенціалу – визначає внутрішню логіку всього подальшого дослідження й засвідчує високий рівень методологічної підготовки дисертанта.

У третьому розділі «Чинники й мовні механізми формування австралійських фразеологізмів» зосереджено увагу на одному з ключових аспектів дисертаційного дослідження – встановленні історичних, соціокультурних і власне мовних передумов формування австралійської фразеології. Автор послідовно аналізує джерела походження фразеологізмів, визначає провідні екстралінгвальні та лінгвальні чинники їх розвитку, простежує шляхи й механізми фразеотворення, а також виявляє структурно-семантичні закономірності організації фразеологічного простору австралійського варіанта англійської мови. На особливу увагу заслуговують результати аналізу чинників формування австралійської фразеології. Дисертант переконливо доводить, що її своєрідність зумовлена комплексною взаємодією природно-географічних, історичних, соціокультурних та мовних факторів, серед яких вагому роль відіграють процес адаптації до природних умов континенту, високий ступінь жаргонізованості й неформальності спілкування, а також мультикультурний характер австралійського суспільства. Аргументованим є висновок про те, що специфіка джерел і

чинників розвитку безпосередньо вплинула на структурно-семантичні особливості австралійських фразеологізмів та механізми їх творення. Цінність розділу посилює структурно-семантичний та ідеографічний аналіз фразеологічного матеріалу. Заслуговує на схвалення здійснена автором систематизація фразеологізмів за домінантними тематичними сферами, яка демонструє, що найбільшою продуктивністю характеризуються домени ЛЮДИНА, ПРОСТІР та ПРИРОДА. Такий підхід дозволив не лише описати організацію австралійської фразеології, а й показати її тісний зв'язок із мовною картиною світу австралійців, у якій відображено взаємодію людини, природного середовища та соціального простору. Висновки третього розділу є належно аргументованими й становлять вагомую основу для подальшого когнітивного та комунікативно-прагматичного аналізу фразеологічних одиниць.

У четвертому розділі «Фразеологія австралійського варіанта англійської мови в аспекті мисленнєвої та мовленнєвої діяльності» представлено результати когнітивного й комунікативно-прагматичного аналізу досліджуваних фразеологічних одиниць. Саме цей розділ найбільш повно реалізує заявлену в назві дисертації проблематику, оскільки в ньому фразеологізми розглянуто, з одного боку, як результат пізнавальної діяльності мовців, а з другого – як засоби формування прагматичних ефектів у конкретних комунікативних контекстах. Автор визначає когнітивний потенціал австралійських фразеологізмів, установлює моделі їх формування, розкриває полідискурсивний характер досліджуваних одиниць, а також описує засоби їх експресивізації та роль у комунікації. У межах когнітивного аналізу послідовно схарактеризовано метонімічні й метафоричні моделі формування фразеологізмів. Зокрема, автор простежує різні способи реалізації метонімічного зв'язку «частина – ціле», серед яких виокремлює моделі на зразок «член категорії → ціла категорія», «ознака → річ» та інші різновиди концептуального перенесення. Важливо, що когнітивні механізми не подано ізольовано від мовного матеріалу: кожную модель унаочнено конкретними

австралійськими фразеологізмами, що дозволяє продемонструвати закономірності категоризації та інтерпретації явищ навколишньої дійсності в австралійській англійськомовній культурі. Не менш вагомим є комунікативно-прагматичний складник розділу, у якому систематизовано фонетичні, словотвірні, лексико-семантичні та граматичні засоби реалізації експресивного й прагматичного потенціалу фразеологізмів. Така багатоаспектна характеристика дає змогу показати, що прагматичний ефект австралійських фразеологічних одиниць формується не лише завдяки їхній образній семантиці, а й завдяки специфічній звуковій організації, словотвірній структурі, лексичному наповненню та граматичному оформленню. Відповідно, фразеологізми постають у дисертації не як статичні одиниці словникового складу, а як активні засоби експресивізації, оцінювання й мовленнєвого впливу. Заслугує на схвалення спроба дисертанта співвіднести мовні ресурси фразеологізмів із типами комунікативних актів і стратегіями їх використання. У роботі зазначено, що граматичні засоби актуалізуються переважно в директивних, регулятивних та експресивних комунікативних актах, іноді з елементами декларативності. У досліджуваних контекстах виявлено, зокрема, стратегії інтеграції, позитивного іміджу, конфліктної регуляції, соціальної диференціації та експресивізації. Це дає автору підстави аргументовано розкрити роль фразеологізмів у солідаризації мовців, конструюванні позитивної репрезентації суб'єкта чи об'єкта, регулюванні конфліктної взаємодії, дистанціюванні та драматизації ситуації. Загалом четвертий розділ переконливо засвідчує продуктивність поєднання когнітивного й комунікативно-прагматичного підходів. Його результати дозволяють простежити зв'язок між концептуальними механізмами формування австралійських фразеологізмів, їхніми структурно-семантичними властивостями та конкретними способами функціонування в мовленні. Саме така інтеграція мисленнєвого й мовленнєвого аспектів забезпечує цілісність авторської інтерпретації австралійської фразеології та становить один із найвагоміших результатів дисертаційного дослідження.

Висновки дисертації є логічним завершенням проведеного дослідження та повною мірою узгоджені з поставленою метою, сформульованими завданнями й основними положеннями, викладеними в розділах роботи. Вони відзначаються належним рівнем узагальнення, ґрунтовані на репрезентативному фактичному матеріалі та містять аргументовані наукові результати, що підтверджують комплексний характер дослідження фразеології австралійського варіанта англійської мови в когнітивному й комунікативно-прагматичному аспектах. Саме послідовність викладу, взаємопов'язаність усіх структурних компонентів і переконлива доказовість отриманих результатів забезпечують цілісність дисертаційного дослідження та свідчать про успішне досягнення його мети.

Складність і багатовимірність порушеної наукової проблеми свідчать про високий рівень наукової підготовки дисертанта та його здатність до комплексного осмислення сучасних лінгвістичних процесів. Водночас окремі авторські положення мають дискусійний потенціал, що є цілком закономірним для дослідження такого рівня й не знижує його наукової цінності, а навпаки, відкриває перспективи для подальшого фахового осмислення окресленої проблематики:

1. У першому розділі ґрунтовно розкрито теоретичні засади вивчення фразеології як мовного й культурного феномену. Водночас у тексті паралельно функціують найменування «австралійська фразеологія», «фразеологія австралійського варіанта англійської мови» та «фразеологія австралійського національного варіанта англійської мови». На нашу думку, доцільно було б чіткіше прокоментувати характер співвідношення цих понять і визначити, чи використовує автор їх як абсолютні термінологічні відповідники. Таке уточнення сприяло б ще більшій послідовності поняттєво-термінологічного апарату дисертації.

2. Запропонований у другому розділі алгоритм комплексного дослідження австралійської фразеології є методологічно послідовним і належно реалізованим у подальших частинах роботи. Проте дисертант майже

не окреслює меж його застосовності до матеріалу інших національних варіантів англійської мови. Розмежування універсальних і національно специфічних складників цього алгоритму дало б змогу повніше визначити його загальнометодологічний потенціал.

3. У третьому розділі автор доречно залучає зіставні відомості щодо австралійського, новозеландського, канадського та американського варіантів англійської мови, зокрема під час характеристики джерел поповнення фразеологічного складу. Водночас такі зіставлення мають переважно локальний характер. На нашу думку, системніше порівняння встановлених структурно-семантичних та ідеографічних домінант із відповідними тенденціями в інших національних варіантах англійської мови дозволило б ще виразніше окреслити власне австралійську специфіку досліджуваних одиниць.

4. Комунікативно-прагматичний аналіз у четвертому розділі ґрунтований на значному масиві контекстних уживань і охоплює різні сфери комунікації. Водночас перспективним видається окреме зіставлення особливостей функціювання австралійських фразеологізмів у традиційних медійних та новітніх цифрових жанрах – соціальних мережах, блогах, форумах і коментарях. Це дало б змогу встановити, чи зазнають описані автором прагматичні ефекти й комунікативні стратегії трансформацій під впливом цифрового середовища.

5. Високо оцінюючи отримані автором результати, вважаємо, що перспективним напрямом подальших досліджень може стати їх розширення шляхом активнішого використання спеціалізованих електронних корпусів австралійського варіанта англійської мови. Це відкриє додаткові можливості для простеження сучасних тенденцій функціювання фразеологічних одиниць у різних типах дискурсу та їхньої динаміки в мовній практиці.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і спрямовані на подальше осмислення окремих аспектів порушеної проблематики. Загалом дисертація Ю.Г. Полежаєва є цілісним і самостійним науковим дослідженням,

у якому комплексно розкрито когнітивні та комунікативно-прагматичні особливості фразеології австралійського варіанта англійської мови.

Отже, дисертація ПОЛЕЖАЄВА Юрія Григоровича на тему «Когнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти фразеологізмів австралійського варіанта англійської мови» відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її автор, Юрій Григорович ПОЛЕЖАЄВ, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри загального

та прикладного мовознавства

і слов'янської філології

Донецького національного університету

імені Василя Стуса

Ірина ГАРБЕРА

підпис *Ірини Гербера*
ЗАСВІДЧУЮ
Т.в.о. ученого секретаря університету
Т.м. Наталі Коштовий
28.07 2024

